

UYGARLIKTAN ÖNCE SAVAŞLAR
BARIŞÇIL VAHŞİ MİTİ

LAWRENCE H. KEELEY

ÇEVİREN
KADİR GÜLEN

LAWRENCE H. KEELEY

ABD’li antropolog ve arkeolog (1948-2017). Kaliforniya eyaletinin Cupertino şehrinde doğdu. San José Devlet Üniversitesi’nde antropoloji alanında lisans eğitimi aldı (1970). Oxford Üniversitesi’nde arkeoloji alanında doktora derecesi almaya hak kazandı (1977). Paleolitik ve deneysel arkeoloji alanlarına yaptığı katkılar ve ilkel toplumlar ile uygar toplumlar arasında yapılagelen beylik ayrımaya yönelttiği ve alanda son derece etkili olmuş eleştirileriyle tanınan Keeley, hominidlerin davranışlarının yeniden inşa edilmesi ve taş aletlerin sınıflandırılması alanlarında mikro aşınma analizinin öncülerinden biridir.

Başlıca eserleri: *Experimental Determination of Stone Tool Uses: A Microwear Analysis* (1980).

KADIR GÜLEN

Bursa’da doğdu (1986). Selçuk Üniversitesi’nde İktisat okudu (2010). *Yurt ve Dünya*, *Bibliotech*, *Praksis*, *Kitaplık* gibi dergilerde yazdı. Ankara Üniversitesi Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalından “Heidegger’in Hegel Felsefesinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi” isimli teziyle mezun oldu (2018). Başlıca çevirileri: Thomas E. Wartenberg, *Küçük Çocuklar İçin Büyük Fikirler* (2018, Senem Kurtar ile); Erica Chenoweth ve Maria J. Stephan, *Sivil Direniş Neden İşe Yarar* (2018); Bryan Turner ve Simon Susen (ed.), *Pierre Bourdieu’nun Mirası* (2019); Frederick C. Crews, *E. M. Forster’da Hümanizmin Tehlikeleri* (2020); Brent Adkins, *Arzu ve Ölüm* (2020); Kıyidan Köşeden Marksizm Kılavuzu (2021); Charles Taylor, *Hegel ve Modern Toplum* (2021); Molly Farneth, *Hegel’in Toplumsal Etiği* (2021); Sarah Harasym (ed.), *Kayıp Yüzleşme* (2021), Robert Axelrod, *İşbirliğinin Evrimi* (2023), Stanton Samenow, *Suçlular Nasıl Düşünür?* (2023).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
ÖNSÖZ	15
I	
BARIŞCILLAŞTIRILAN GEÇMİŞ	21
2	
SAVAŞ KÖPEKLERİ	59
3	
BAŞKA ARAÇLARLA SÜRDÜRÜLEN SİYASET	84
4	
KAPLANA ÖYKÜNMEK	115
5	
GİZLENEREK SAVAŞMAK	137
6	
MARS'IN HASADI	158
7	
ZAFERE GİDEN YOL	185
8	
BÜYÜK YIKIM	209

	9	
KÖTÜ KOMŞULAR	234	
	10	
ÇIPLAK, SEFİL, SAKATLANMIŞ BARIŞ	257	
	11	
KILIÇLARI EĞRETİLEMELELERLE KÖRELTMEK	290	
	12	
SÜTTEKİ ALABALIK	304	
Ek: TABLOLAR	322	
KISALTMALAR	338	
KAYNAKÇA	339	

ÖNSÖZ

Bu kitabın doğuşu iki kişisel başarısızlık öyküsüne dayanıyor. Bunlardan ilki pratik bir akademik başarısızlık, ikincisi ise entelektüel bir başarısızlık diyelim. Bu başarısızlıkların bir sonucu olarak savaş sonrası dönemin arkeologları tarafından yapay bir şekilde “geçmişî barışçılaştırdıklarını” ve tarihöncesi savaşın olanağı konusunda yaygın bir önyargıyı paylaştıklarını fark ettim.

Pratikteki başarısızlığımın kaynağında Kuzeydoğu Belçika’daki (MÖ. 5000 civarı) bazı Erken Neolitik köyleri çevreleyen, yakın zamanda keşfedilmiş tahkimatların işlevlerini araştırmak için fon talep eden iki adet araştırma teklifim vardı. Bu tür yerleşim yerleri, Orta ve Kuzeybatı Avrupa’ya sömürgeleştiren ilk çiftçilerin yaşadıkları bölgeleri temsil ediyordu. Bir önceki araştırmama destek çıkmış olan ABD Ulusal Bilimler Vakfı’na yaptığım bu iki teklif, hâlihazırda kazılmış olan Darion sınır bölgesinin yakınındaki birkaç Erken Neolitik köy alanını kazmak için fon talep ediyordu. Belçikalı meslektaşım Daniel Cahen, Darion’un bir çitle desteklenmiş yaklaşık 3 metre derinliğindeki bir hendekten oluşan bir tahkimatla çevrili olduğunu keşfetmişti. Araştırma önerimde Darion’da gerçekleşen savunmaların, bu Neolitik sınırın çatışmaların yaşandığı bir bölge olduğunu ileri sürüyor ve çevrede yapılacak kazıların benzer tahkimatları ortaya çıkaracağını tahmin ediyordum. Bu önerileri değerlendiren arkeologlar Darion’daki “çitleme”nin savunma amaçlı olduğunu kabul edemezlerdi. Dolayısıyla hatalı bir yoruma dayandığımı düşündükleri bir projeye fon sağlanmasını tavsiye edemediler. Sunduğum üçüncü öneriyse metinde Darion hendek çitini

tahkimat yerine “çitleme” olarak ifade edip tarafsız bir dille yeniden yazdığım için kabul edilmişti. Başka bir deyişle bu önerim meslektaşlarım tarafından ancak arkeolojinin lanetinden, yani savaşa yapılan göndermelerden arındırıldığında kabul edilebilmişti.

Elimize geçen yeni finansman sayesinde diğer dört Erken Neolitik yerleşim bölgesinde gerçekleştirdiğimiz kazılarla kısa süre içerisinde bu bölgelerden ikisinin tahkimat altına alındığı belgelenmişti. Sonuç olarak haklı çıkmıştık. Erken Neolitik sınır en azından Belçika’ya ulaştığında tahkim edilmiş köyler bölgede epey yaygındı; sadece bunları nerede ve nasıl arayacağınızı bilmeniz gerekiyordu. Normalde şişirilmiş akademik egolarımız olmasına rağmen, Daniel de ben de bu keşif karşısında şok olmuştuk. Wareme-Longchamps yerleşim bölgesinde yaptığımız kazılarda derin bir hendeğin ve çitin ortaya çıktığı gün eve doğru giderken aramızda çok kısa bir diyalog geçtiğini anımsıyorum. Durup durup birbirimize “Bir hendegimiz ve bir çitimiz var!” dedikten sonra hayretler içinde bir süre sessizliği gömülüydük. Karşılıklı şaşkınlığımız aslında tam da sunduğum ilk proje önerilerine şüpheyle bakmış meslektaşlarımızla paylaştığımız önyargılara dayanıyordu. Bilinçaltında biz de kendi iddialarımıza aslında inanmamıştık; biz de Darion’daki tahkimatların bir sapma olduğunu varsaymış ve bunları yalnızca civarda bulunan diğer yerleşim bölgeleri hakkındaki merakımızı gidermek için birer bahane olarak kullanmıştık. Beklentilerimizle ilgili bu farkındalık daha sonra Daniel, (Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı arkeolojisi uzmanıdır) Anne Cahen-Delhaye ve bendenizin, bizim kuşağımızdan arkeologların tarihöncesi savaşa ilişkin kanıtları kabul etme konusunda yaşadıkları zorluklar ve isteksizlik hakkında bir dizi diyaloga girmesini sağlamıştı. Sonradan eğitimim ve kariyerim üzerine düşünürken, tarihöncesi savaşa ilişkin kanıtları –hatta kendi gözlerimle gördüğüm kanıtları bile– görmezden gelerek ya da reddederek geçmiş

barışçılaştırma konusunda herkes kadar benim de suçlu olduğumu fark etmişim.

Üniversite birinci sınıf öğrencisi olarak yaptığım ilk kazılar San Francisco Körfezi'nde bulunan tarihöncesi bir “kabuk höyük” köy yerleşimindeydi ki burada cinayet kurbanlarına ait olduğu şüphe götürmez birçok mezar ortaya çıkarmıştık. Kazdığımız bölgedeki ok veya mızrak gibi atışlı silah uçlarının isabet ettiği insan iskeletlerinin olağanüstü derecede yüksek bir cinayet oranını kanıtladığı ne benim ne de diğer öğrenci arkadaşlarımın aklına gelmişti. Açığa çıkardığımız bu acımasız maddi kanıt yerli Kaliforniya halklarının son derece barışçıl olduğu şeklindeki geleneksel görüşü sorgulamamıza hiçbir şekilde vesile olmamıştı.

Daha anlamlı olanıysa, bitirme tezimde erken dönem Orta Amerika uygarlıklarında savaşın sahip olduğu aşikâr önemi inkâr etmek amacıyla meslektaşlarımı suçladığım türlü retorik oyunlardan istifade etmemdi. İlkokuldan beri askerî tarih beni büyülüyordu; konuyla ilgili elime geçen her kitabı hevesle okuyordum. 1960'ların sonundaki bitirme tezimde askerî tarihe dönük kişisel ilgimi tarihöncesine dönük artan ilgiyle birleştiriyormuş gibi görünen bir konuyu –Orta Amerika uygarlıklarının yükselişinde militarizmin rolünü– tercih etmişim. Aslında (mevcut arkeolojik kanaatlerin oluşturduğu mutabakatı görev bilinciyle takip ederek) Orta Amerika'daki ilk uygarlığın özellikle barışçıl koşullarda gelişim gösterdiği gibi bir sonuca vardığımdan bu tercih nihai bir fikir ayrılığı kararıydı. Başka bir deyişle, militarizm ile savaşın Olmec, Teotihuacan ve Klasik Maya uygarlıklarının evriminde hiçbir rolü olmadığını ve savaş ile askerlerin ancak bahsedilen bu az çok “teokratik” uygarlıklar çöktüğü zaman önem kazandığını savunmuştum.

Çeyrek asır sonra, bugün hâkim konumdaki bu bakış açısının bütünüyle yanlış olduğu gün gibi ortadadır. Kazı sürecine yardım ettiğim tarihöncesi Kaliforniya Kızılderili köyünde şiddete bağlı ölümlerin oranı, üniversiteden sınıf arkadaşım

Bob Jurmain tarafından bir tablo hâline getirildi. Bu oran, Avrupa ve ABD'deki yerleşik halkların bu bölgede kurban gittikleri şiddet dolu ölümlerin en az dört katıdır. Bitirme tezimde ele aldığım meselelerden biri olan Klasik Maya şehir devletleri bariz biçimde sıklıkla savaş hâlindeydiler ve bilhassa saldırgan krallar tarafından yönetiliyorlardı. Mayaların dünyasında her şeyin barışçıl yürümediğine ilişkin arkeolojik kanıtlar ironik biçimde, bitirme tezimi yazdığım esnada zaten elimdeydi. Bonampak'taki korkunç duvar resimleri, Becan ve Tikal'deki tahkimatlar, savaş tutsaklarının ve onları silahla esir alanların yaptığı sayısız Maya tasviri falan filan. Fakat çalışmalarına güvendiğim arkeologların yaptıkları gibi, bu verileri tipik, önemli ve açık olmadıkları gerekçesiyle reddettim. Yalnızca son on yıllık dönemde Maya hiyerogliflerinin deşifre edilmesiyle birlikte arkeolojik bakış açısı Mayaların barışçıl olduğu şeklindeki hatalı anlayışını değiştirmiştir.

Eğitimini savaş sonrası dönemde almış çoğu antropologun başına geldiği gibi, eğitimimin ilk aşamasında savaş ile tarihöncesinin uyuşmadığı varsayımı bana o kadar aşılandı ki aksi yöndeki kesin fiziksel kanıtları gözardı etme isteği duyuyordum. Yürüteceğim araştırma için fon bulma konusunda karşılaştığım ilk başarısızlık çoğu meslektaşımın önyargılarının farkına varmamı sağladıysa bile, gösterdiğim tepkiler ve daha sonra elde ettiğim başarımın güdülediği anılarım, benzer bir at gözlüğünü takmış olduğum gerçeğinin farkına varmamı sağladı.

Birkaç sene sonra kayda değer bir ders daha aldım. Arkeolojik bakış açısı Batı Avrupa'nın Erken Neolitik Çağı'nda silahlı çatışma olasılığı konusunda hızla çok daha açık fikirli hâle geldi. 1989'da Cahen ve ben uluslararası bir dergide sahada geçirdiğimiz ilk tam sezonlarımız hakkında bir makale yayınladığımızda editörler (aralarında Ulusal Bilimler Vakfı'na sunduğum ilk önerileri inceleyip reddeden hakemler de bulunuyordu) eşit ölçüde olumlu yaklaşmışlardı. Bu, bahsi geçen meslektaşlarımızın bulduğumuz çitlerin tahkimatlar

olduğuna büsbütün ikna oldukları anlamına gelmiyor ama o vakitlerde bu olasılığı da dikkate almaya artık istekliydim. Keza 1980'lerin sonlarında yayımlanan diğer iddialar da arkeologların bu konudaki yerleşik önyargılarına meydan okuyordu. Bu dönemde çıkan birtakım Alman yayınları Erken Neolitik çitlerin oldukça yaygın olduğunu belgeliyordu –son 50 yılda 50'den fazla çitlenmiş alan olduğu keşfedilmişti– ama bu bulgular o kadar adı sanı duyulmamış yerel dergilerde yayınlanmıştı ki adamakıllı bilinmiyorlardı. Buna ek olarak yine yerel bir dergide 1987'de Stuttgart yakınlarında bulunan ve karakteristik olarak Erken Neolitik baltalarla kafaları delinmiş 34 erkek, kadın ve çocuğun kalıntılarını barındıran bir Erken Neolitik toplu mezarı hakkında kapsamlı bir makale yayımlanmıştı. Fakat bu on yılın başındaysa ancak az sayıda Erken Neolitik dönem uzmanı daha önceleri barışçıl bir altın çağ olduğu kabul edilen bir zaman diliminde savaşın mevcut olduğunu inkâr edebilirdi. Biz arkeologların tarihöncesi savaş kavramı karşısında gösterdiğimiz direnç ve meseleyle ilgili kanıtlar kabul edildiğinde bu direncin kolayca üstesinden gelinmesi beni derinden etkiledi ve bu konuda yazılacak bir kitabın değerli olabileceğine beni ikna etti. Dolaylı maddi kanıtlar en derinlere kök salmış fikirlerin bile üstesinden gelme konusunda olağanüstü bir beceriye sahiptirler.

Gerçekten de arkeoloji alışılmışın dışında direnç gösteren bir sosyal bilimdir. Tüm alanlarda olduğu gibi kabul edilmemiş kör noktalara, bilinçdışı önyargılara ve aleni teorik önyargılara sahiptir ama incelemekte olduğu nesnelerin son derece maddi ve fiziksel doğası yanlış entelektüel kavrayışları düzeltmek için değişmez bir temel sağlar. Elde ettikleri kanıtlar sözlü veya yazılı sözcüklerden meydana gelen bilim insanlarının aksine, arkeologlar *ad hominem* seçici bir kuşkuculuğun, yaratıcı bir safsatanın ya da herhangi bir “gerçek geçmiş”in var olduğunun inkâr edilmesi (yani geçmişin yalnızca ideolojik bir inşa olduğu ve ne kadar çok geçmiş varsa o kadar çok geçmiş kavrayışının var olduğu iddiası) yoluyla önyargılarına

uymayan herhangi bir gerçeği göz ardı etme yetkisinden yoksundurlar. Arkeologlar açısından insanın geçmişi su götürmez bir biçimde gerçektir: Bir kütlesi, kesin bir şekli, rengi hatta ara sıra kokusu ve tadı bile vardır. Kemikler, tohumlar, taşlar, madenler ve çömlekler gibi milyonlarca parça, dünyanın her bölgesindeki laboratuvar masalarında ve müze çekmecelerinde durmaktadır. “Kanıtların ağırlığı” ifadesi arkeologlar açısından gerçek bir anlama sahiptir çünkü temel kanıtlar maddidir; dolaylı olduklarından ancak tekrarlanmaları hâlinde ikna edici bir biçimde yorumlanabilirler. Arkeoloji maddi dünyada kalıcı izler bırakan nesne *örüntülerinin*, yinelenen insan davranışlarının incelenmesidir. Savaş –topluluklar arasındaki silahlı çatışma– ister büyük ister küçük ölçekli olsun böyle bir örüntüdür ve çok kalıcı izler bırakır. Bu kitapta sadece arkeologları ve tarihçileri değil, aynı zamanda eğitim görmüş kamuoyunu da tarihhöncesi ve ilkel savaş kavramlarının terimde çelişki olmadığına ikna etmek için bir yığın kanıt toplamaya çalıştım.

LAWRENCE. H. KEELEY.
CHICAGO, 1994.